

Przemiany struktury społeczeństwa polskiego w okresie transformacji ustrojowej w oparciu o film Dariusza Gajewskiego *Warszawa* (2003)

Rafał Kaźmierczak

Adresat zajęć: uczniowie liceum/technikum, klasa II.

Rodzaj zajęć: wiedza o społeczeństwie — poziom rozszerzony.

Cel ogólny: Przybliżenie uczniom specyfiki polskiego społeczeństwa w okresie przebudowy ustrojowej III Rzeczypospolitej Polskiej w aspekcie demograficznym oraz struktury zawodowej i warstwowej w odniesieniu do zmian politycznych i gospodarczych na przełomie XX i XXI wieku.

Cele szczegółowe:

Uczeń:

- poznaje wydarzenia, których dotyczą następujące daty: 1944–1989, 22 VII 1952, 13 XII 1981, 1989, 1990, 1999, 2004;
- poznaje postacie: Ronald Reagan, Michaił Gorbaczow, Wojciech Jaruzelski, Lech Wałęsa, Tadeusz Mazowiecki, Leszek Balcerowicz, Jacek Kuroń, Andrzej Lepper;
- poznaje pojęcia: demografia, transformacja, inflacja, bezrobocie, klasa społeczna, warstwa społeczna, postindustrializm, sektory gospodarcze, PRL, *underclass*, pauperyzacja, patologie społeczne, „demoludy”, gospodarka centralnie zarządzana, gospodarka rynkowa, społeczeństwo, naród;
- rozumie powody wystąpienia omawianych zjawisk społeczno-gospodarczych, które zostały wywołane zapaścią ekonomiczną i polityczną ZSRS i wszystkich jego państw satelickich w Europie środkowo-wschodniej;
- omawia skutki tzw. „zimnej wojny” między USA i ZSRS o hegemonię na świecie i wyścigu zbrojeń;
- poznaje przyczyny kryzysu, jaki wystąpił w Polsce u schyłku lat 80. XX wieku w wyniku gospodarki centralnie zarządzanej;
- omawia zjawisko transformacji ustrojowej, która wpływa na wszystkie dziedziny życia i funkcjonowania społeczeństwa i państwa;

- omawia strukturę demograficzną i zawodową społeczeństwa polskiego i jego przemiany na przełomie XX i XXI wieku;
- wskazuje różnice i podobieństwa społeczeństwa polskiego w okresie PRL-u i na początku XXI wieku;
- dostrzega zmiany w rolach społecznych obu płci, ich mobilność na rynku pracy, różnice w wykształceniu, długości życia, problem emigracji.

Metody pracy: rozmowa nauczająca, dyskusja, pokaz, praca pod kierunkiem z podręcznikiem, praca z atlasami geograficznymi i historycznymi.

Formy pracy: praca całą klasą, praca w parach.

Środki i materiały dydaktyczne: tablica multimedialna, film D. Gajewskiego *Warszawa* (2003), podręcznik, mapa Europy z lat 1989–2004, plakaty, urywki kroniki filmowej omawianego okresu.

Słowa kluczowe: klasa społeczna, warstwa społeczna, transformacja, demografia, struktura zawodowa.

Czas: 1 godzina lekcyjna + projekcja filmu.

Bibliografia: Bogucka M., *Kultura, Naród, Trwanie. Dzieje kultury polskiej od zarania do 1989 roku*, Trio, Warszawa 2008, ss. 703–706 ▪ Dudek A., *Historia polityczna Polski 1989–2015*, Znak, Kraków 2016, ss. 75–90 ▪ Dziurak A., Gałęzowski M., Kamiński Ł., Musiał F., *Od Niepodległości do Niepodległości. Historia Polski 1918–1989*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Warszawa 2010, ss. 457–471 ▪ Judt T., *Powojnie. Historia Europy od roku 1945*, Rebis, Poznań 2008, ss. 797–799, 881–882 ▪ Roszkowski W., *Najnowsza historia Polski 1980–2002*, Książka i Wiedza, Warszawa 2003, ss. 234–253 ▪ Skodlarski J., *Historia gospodarcza*, PWN, Warszawa 2012, ss. 549–560, 564–567 ▪ Smutek Z., Maleska J., Surmacz B., *Wiedza o społeczeństwie. Podręcznik część I dla szkół ponadgimnazjalnych. Zakres rozszerzony*, Operon, Gdynia 2014, ss. 53–59 ▪ Sowa A.L., *Historia polityczna Polski 1944–1991*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2011, ss. 616–617, 701–715.

PRZEBIEG ZAJĘĆ:

Wskazane jest, aby uczniowie obejrżeli wcześniej omawiany film (nauczyciel może zlecić to w formie pracy domowej), po zrealizowaniu poprzednio lekcji dotyczącej pojęcia i koncepcji struktury społecznej (dzięki temu zostanie zachowana ciągłość tematyczna i uczniowie lepiej zrozumieją fabułę filmu). Uczniowie powinni również zebrać ogólne informacje o reżyserze filmu, jego dokonaniach, uzyskanych nagrodach oraz o samym filmie. Pomocne mogą być pytania: Jak myślisz, jaki cel przyświecał reżyserowi w czasie tworzenia omawianego dzieła? Jakie jest, według ciebie, przesłanie filmu i jaką rolę odgrywa w nim stolica Polski?

1. Po czynnościach organizacyjno-porządkowych nauczyciel przechodzi do rekapitulacji wtórnej, sprawdzając i odwołując się do wcześniej nabytej wiedzy uczniów dotyczącej schyłkowego okresu PRL-u, nawiązuje rozmowę o: porozumieniach sierpniowych 1980 r., stanie wojennym 13 XII 1981–22 VII 1983, stagnacji i kryzysie gospodarczym Polski Ludowej w latach 1983–1989, emigracji zarobkowej po 1989 roku, ustawie Mieczysława Wilczka wprowadzającej gospodarkę rynkową w Polsce i jej skutkach. Czas trwania to około 10 min.

2. W kolejnej części zajęć uczniowie z pomocą nauczyciela przedstawiają zwięzłe informacje o twórcy filmu i analizują znaczenie tytułu. Prowadzący pyta: Dlaczego akcja filmu rozgrywa się w Warszawie, mimo że wszystkie główne postacie pochodzą z prowincji? Co łączy naszych bohaterów, a co ich różni? Kim jest postać, będąca symbolem dawnej Warszawy i jaką rolę pełni w filmie? Jakie inne symbole Warszawy oraz miejsca związane z historią Warszawy pokazane są w filmie i w jakim celu? Jak rozumiesz pojawienie się żyrafy w końcówce filmu? (zadane pytania, poza przybliżeniem tła wydarzeń w filmie, sprzyjają korelacji międzyprzedmiotowej np. pomiędzy historią a sztuką — przewijające się w filmie obrazy: Cytadela, Grób Nieznanego Żołnierza, powstanie warszawskie, Rondo ONZ, żyrafa — surrealizm, muzyka flamenco).

Czas trwania około 10 min.

3. Tok lekcji właściwej:

a) Omówienie struktury demograficznej społeczeństwa polskiego i jej przemian (praca z podręcznikiem: tabele danych statystycznych, wnioski z obejrzanego filmu, atlasy historyczne/geograficzne dotyczące dynamiki społecznej w Polsce na przełomie XX i XXI wieku).

▪ Jaki był wpływ transformacji ustrojowej na specyfikę demograficzną społeczeństwa polskiego? Uczniowie w oparciu o wymienione źródła statystyczne powinni wywnioskować, że Polacy są społeczeństwem starzejącym się, spadła dzietność (osoby w wieku przedprodukcyjnym) oraz że rośnie liczba osób w wieku poprodukcyjnym (emeryci) i produkcyjnym. Jest to tendencja stała, charakterystyczna dla całej Europy. O czym mówią te dane? Jakie trudności mogą one spowodować w ciągu następnych dekad? (spodziewane odpowiedzi to np.: bezrobocie, patologie przestępczość, handel ludźmi, znieczulica społeczna, upadek moralności), konflikty społeczne, wyzysk pracowników, emigracja — prośba do uczniów o zilustrowanie tych zjawisk przykładami z filmu).

▪ Co na podstawie tabel statystycznych zamieszczonych w podręczniku można powiedzieć o wykształceniu Polaków? Czy pod względem wykształcenia miasto różni się od wsi i dlaczego? Jaki jest odsetek kobiet, a jaki mężczyzn z wyższym wykształce-

niem? (nawiązania do postaci z filmu: businesswoman, złodziej/bezrobotny, pracownik fizyczny w salonie samochodowym i inni).

b) Przybliżenie struktury zawodowej i warstwowej społeczeństwa polskiego oraz ich przemian.

▪ Jaki proces polityczno-gospodarczy spowodował spadek zatrudnienia w okresie przemian ustrojowych? Uczniowie z pomocą podręcznika i posiadanej wiedzy powinni odnieść się do procesu odejścia w Polsce od gospodarki zarządzanej centralnie i przejścia na model gospodarki rynkowej (zagadnienia do poruszenia: redukcja sektora państwowego, reforma-plan Leszka Balcerowicza, rozwój sektora prywatnego, problem bezrobocia, społeczeństwo postindustrialne). Jakie elementy związane z gospodarką rynkową zostały zilustrowane w filmie — podaj przykłady. Następnie uczniowie, odwołując się do własnych refleksji po obejrzeniu filmu, podejmują dyskusję i starają się odpowiedzieć na pytania: Jak transformacja ustrojowa przebudowała strukturę warstwową społeczeństwa polskiego? Czym jest warstwa społeczna i klasa społeczna, jakie są czynniki, które różnicują te pojęcia? Która z klas społecznych stanowi czynnik stabilizujący państwo i z jakich względów? Czas trwania około 20 min.

4. Prowadzący podsumowuje zajęcia, ocenia zaangażowanie uczniów oraz zadaje pracę domową.

PRACA DOMOWA:

1. Po obejrzeniu i przeanalizowaniu filmu Dariusza Gajewskiego *Warszawa* odpowiedz na pytania: Do jakich klas społecznych należą postaci z filmu? Czy któraś z postaci należy do *underclass*, jeśli tak, to z jakich powodów?
2. O jakich przemianach społeczeństwa polskiego poruszonych w filmie Dariusza Gajewskiego śpiewa zespół IRA w piosence *Mój dom*, T.Love w *Świętym* czy też Piersi w *Całuj mnie*? Znajdź inne, własne przykłady z kultury popularnej ilustrujące wspomniane na dzisiejszej lekcji przemiany.